

Úloha 13: Stanovení viskozity Stokesovou metodou

Pomůcky

Válec naplněný glycerinem, dva posuvné prstence navlečené na válci, teploměr, hustoměr, skleněné kuličky, pinzeta, pásově měřítko, digitální stopky, utěrka na očištění pracoviště

Úkol

Stanovte dynamickou viskozitu η a kinematickou viskozitu ν technického glycerinu Stokesovou metodou.

Dílčí úkoly

1. Změřte hustotu ρ_k a teplotu t_k glycerinu.
2. Změřte dráhu kuliček x jako vzdálenost dvou prstenců.
3. Pro jednu kuličku změřte čas τ , za který urazí dráhu x . Stanovte Reynoldsovo číslo Re a ověřte, zda vyhovuje podmínce $Re < 0,5$ (podmínka platnosti Stokesova zákona).
4. Pokud je podmínka platnosti Stokesova zákona splněna, měřte čas τ opakovaně ($10\times$).

Poznámky k měření

- Zkontrolujte, že horní prstenec je navlečen alespoň 10 cm pod hladinou glycerinu a vzdálenost prstenců je alespoň 30 cm.
- Průměr skleněné kuličky d a její hustotu ρ_s uvádí výrobce: $d = (3,450 \pm 0,020)$ mm, $\rho_s = (2580 \pm 10)$ kg $\cdot$ m⁻³.
- Reynoldsovo číslo Re je bezrozměrná veličina, která určuje poměr setrvačné a viskózní síly při obtékání tělesa. Pro vzájemnou rychlost v tekutiny a obtékaného tělesa, charakteristickou délku d obtékaného tělesa, a kinematickou viskozitu tekutiny ν lze Reynoldsovo číslo vyjádřit vztahem

$$Re = \frac{v \cdot d}{\nu} .$$

Matematické modely pro výpočet nepřímě měřených veličin

Dynamická viskozita glycerinu η :

$$\eta = \frac{1}{18} \cdot \frac{g_t d^2 \tau}{x} \cdot (\rho_s - \rho_k) \quad (1)$$

Kinematická viskozita glycerinu ν :

$$\nu = \frac{\eta}{\rho_k} = \frac{1}{18} \cdot \frac{g_t d^2 \tau}{x} \cdot \left(\frac{\rho_s}{\rho_k} - 1 \right) \quad (2)$$

g_t ... tíhové zrychlení

d ... průměr kuličky (dáno výrobcem)

ρ_s ... hustota skla (dáno výrobcem)

ρ_k ... hustota kapaliny (glycerinu)

τ ... doba průchodu kuličky mezi prstenci

x ... vzdálenost prstenců

Poznámky a návod k výpočtu nejistot

- Nejistoty se určují na základě vztahů (1) a (2).
- Nejistoty tabulkových hodnot (zde tíhové zrychlení g_t) lze v kontextu laboratorních měření zanedbat a při výpočtu nejistot jsou považovány za konstanty.
- Veličina, která se podílí na nejistotě typu A: τ (opakované měření).
- Nejistotu typu A lze vyjádřit pomocí relativních nejistot.
- Veličiny, které se podílejí na nejistotě typu B: τ , x , d , ρ_k a ρ_s .
- Maximální chyba vzdálenosti x musí reflektovat šířku prstenců a odhad kolmého směru.
- Pro průměr kuličky d a její hustotu ρ_s výrobce uvádí přímo nejistotu.
- Nejistotu typu B lze vyjádřit pomocí relativních nejistot za předpokladu, že se provede substituce výrazů v závorkách a následně se vyjádří jejich relativní nejistota.

Dynamická viskozita η :

- Zavedená substituce je prostým rozdílem (lineární kombinací): $\Delta\rho = \rho_s - \rho_k$
- Relativní nejistota substituovaného výrazu:

$$u_{r\Delta\rho} = \frac{u_{\Delta\rho}}{\Delta\rho} = \frac{\sqrt{u_{\rho_s}^2 + u_{\rho_k}^2}}{\Delta\rho} = \frac{\sqrt{u_{\rho_s}^2 + u_{\rho_k}^2}}{\rho_s - \rho_k}$$

- Při zanedbání nejistoty hustoty kapaliny u_{ρ_k} vůči nejistotě hustoty skla u_{ρ_s} se vyjádření nejistoty zjednoduší:

$$u_{r\Delta\rho} = \frac{u_{\rho_s}}{\rho_s - \rho_k} = \frac{u_{\rho_s}}{\Delta\rho}$$

Kinematická viskozita ν :

- Zavedená substituce je výraz: $a = \frac{\rho_s}{\rho_k} - 1$
- Nejistotu substituovaného výrazu je třeba vyjádřit pomocí parciálních derivací:

$$u_{ra} = \frac{u_a}{a} = \frac{1}{a} \cdot \sqrt{\left(\frac{\partial a}{\partial \rho_s}\right)^2 u_{\rho_s}^2 + \left(\frac{\partial a}{\partial \rho_k}\right)^2 u_{\rho_k}^2} = \frac{1}{\rho_s - \rho_k} \cdot \sqrt{u_{\rho_s}^2 + \left(\frac{\rho_s}{\rho_k}\right)^2 u_{\rho_k}^2}$$

- Při zanedbání nejistoty hustoty kapaliny násobené citlivostním koeficientem $\frac{\rho_s}{\rho_k} \cdot u_{\rho_k}$ vůči nejistotě hustoty skla u_{ρ_s} se vyjádření nejistoty u_{ra} zjednoduší na stejný výraz jako pro nejistotu $u_{r\Delta\rho}$:

$$u_{ra} = \frac{u_{\rho_s}}{\rho_s - \rho_k} = \frac{u_{\rho_s}}{\Delta\rho} = u_{r\Delta\rho}$$

Podněty k diskusi

- Diskutujte zanedbatelnost nejistoty hustoty kapaliny u_{ρ_k} ve srovnání s nejistotou hustoty skla u_{ρ_s} .
- Dynamická viskozita glycerinu η je tabulkovou hodnotou. Stanovte odchylku od tabulkové hodnoty a diskutujte vliv koncentrace glycerinu a teploty.

Poznámka: Glycerin je v tabulkách často uváděn pod názvem glycerol.